Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliserings-projekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

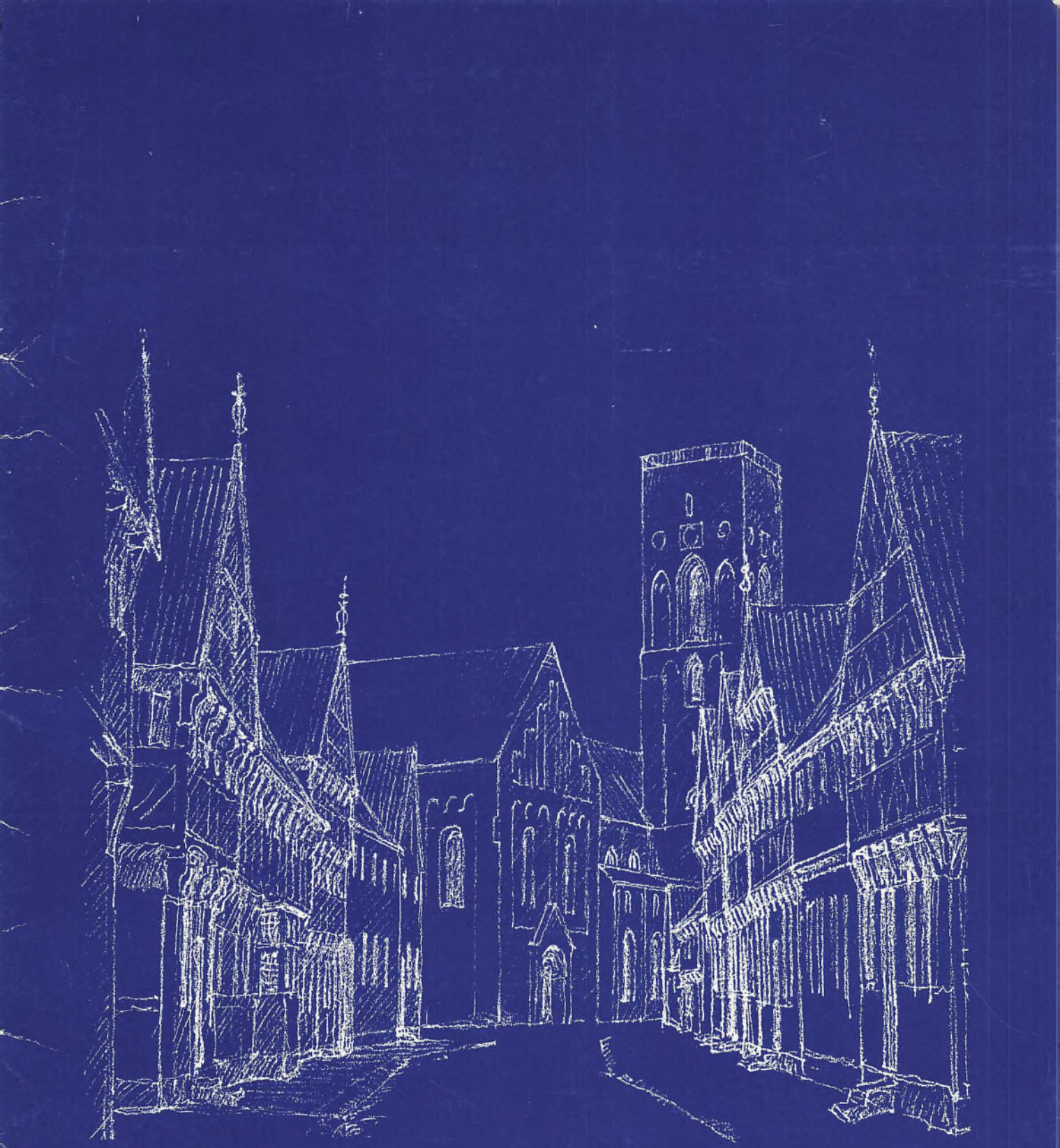

RIBE BINDINGSVÆRK

Af Hans Henrik Engqvist

Forlaget Liljebjerget

RIBE BINDINGSVÆRK

Af Hans Henrik Engqvist

Forlaget Liljebjerget

Redaktion: Bygningsarkæologiske Studier og Jakob Kieffer-Olsen

Lay-out: Bygningsarkæologiske Studier og Lars Hammer

Tryk: Poul Kristensen Grafisk Virksomhed A/S, Herning.

»Ribe Bindingsværk« blev trykt første gang i »Bygnings-arkæologiske Studier 97«, 1997, s. 7-22.

©: 1997 Hans Henrik Engquist, Bygningsarkæologiske Studier og Forlaget Liljebjerget.

Liljebjerget er navnet på Den antikvariske Samling i Ribe's forlag. Det blev oprettet i 1997 til minde om og med testamentariske midler fra Ellen og Christian Almhede.

Forlagets navn rækker tilbage til Anders Sørensen Vedel. Han udgav i årene 1591-92 otte bøger, der var »Prentet i Ribe paa Liliebierget.« Om disse bogudgivelser og trykkeriet se Den antikvariske Samlings årsskrift »By, marsk og geest« nr. 10 1998.

Udgivet med støtte fra
Ribe Museumslaug:
Deloitte og Touche
Ib Laursen aps
Kommunedata A/S
Nisap Maskinfabrik A/S
Ribe Jernindustri A/S
Ribe Maskinfabrik
Ripensa A/S
Ripladan A/S
Det antikvariske Selskab

ISBN 87-89827-26-0

Forside: Bindingsværksgavlhusene har ligget tæt på Overdammen.
Skitsen er en rekonstruktion ca. 1650. Hans Henrik Engquist.

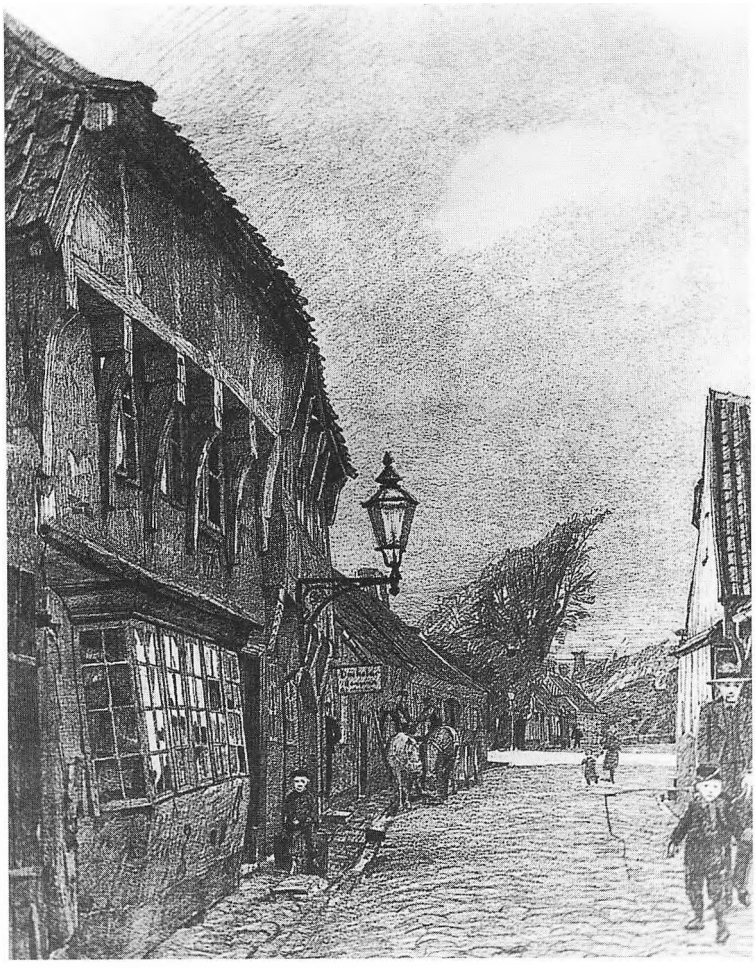

Fig. 1. Gråbrødregade 10. Nedrevet gavlhus fra omkring 1500. Ældre fot. i NM af tegning i privat eje (?).

I få danske købstæder er der bevaret så mange bindingsværksbygninger som i Ribe. En del er gavlhuse og andre ligger med langsiden langs gaden. Gavlhusene fylker sig især langs hovedstrøgene, er særlig udtalt på Over-, Mellem- og Nederdammen (fig. 2). Nogle af gavlhusene er ud mod gaden udstyret med en kort portfløj.

I de mindre gader var langhusene så at sige enerådende. I disse gader lå der et utal boder og småhuse, tre til fem fag lange og ofte sammenbyggede i lange rækker. De beboedes af håndværkere og familier, der sad i små kår. Håndværkerne havde ofte værksted i husets eneste stue. Bodernes beboere måtte betale husleje til ejerne – som regel en købmand, der boede i en af de store gårde, som lå – og stadig ligger langs hovedgaderne.

Har man god tid og bruger øjnene, vil man opdage, at gavlhusenes langsider omfatter flere dele. Nærmest hovedgaden har vi selve gavlhuset, der er seks til syv fag langt. Stueetagen ligger stort set altid i gadeniveau. Herefter følger en sidebygning, hvis fodtømmer hviler på en kældermur, der i reglen er lidt over en meter høj. I Ebbe Mogensens gavlhus (del af »Quedens Gaard«) på hjørnet af Overdammen og Sortebrødregade er stuen over kælderen fem fag lang og den er idag ud mod gaden udstyret med store blyindfattede vinduer. De er firdelte, med lodpost og tværpost. Felterne under tværposten har oplukkelige rammer, medens de øverste glasflader er fastgjort i bindingsværk, lodpost og tværpost. Vinduerne er en rekonstruktion, men udført efter sikre spor. Herudover omfatter længen fire fag, der ligesom selve gavlhuset er lavtliggende. Denne lille bygning havde tidligere i overetagen et fornemt kammer med blyindfattede vinduer, kamin og en hemmelighed ind mod gården. Bygningen må derfor nok betragtes som et herberg – et gæstehus (fig. 3).

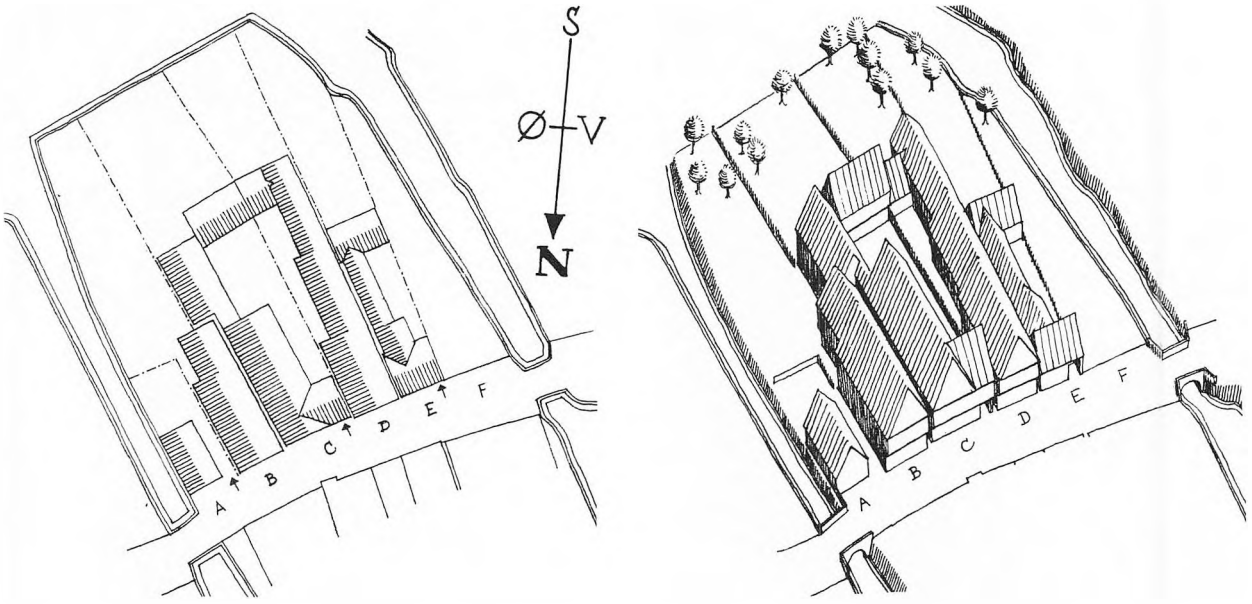

Fig. 2. Gavlhuse på Mellemdammens sydside. C nr. 18. HHE bl.a. på grundlag af grundtaksten af 1682.

Gavlhuslængen i »Quedens Gaard« er opført mellem 1580 og 1583, d.v.s. umiddelbart efter den store brand i 1580. Bygherren var den senere rådmand Ebbe Mogensen. I dag ejes »Quedens Gaard« af »Den antikvariske Samling«. Der er museum i alle bygningerne, så lad os gå indenfor i »Ebbe Mogensens Gavlhus«. Fra Overdammen træder man ind i en syv fag dyb forstue, »Fremgulvet«, der optager den nordøstre halvdel af selve gavlhuset. Heraf er den øvrige del opdelt i en trefagsstue »Dørns« og et diminutivt køkken. Mellem disse to rum har der tidligere ud mod Sortebrødregade været en alkove med døre fra »Dørnset«. I køkkenet er der et lille åbent ildsted med indfyring til den bilæggerovn, der har opvarmet »Dørnset«.

I Fremgulvet er der nogle trin op til døren ind til den store femfagsstue og en trappe ned til den dybtliggende kælder, hvor der er en lav fladbuet åbning ind til et lille hvælvet rum under »Fremgulvet«, en brandsikker box, hvor Ebbe Mogensen og hans efterkommere har opbevaret deres dokumenter.

I den store stue overvældes man af lyset fra de fem blyindfattede vinduer ud mod Sortebrødregade. I stuens sydvæg er der en åben kamin og en

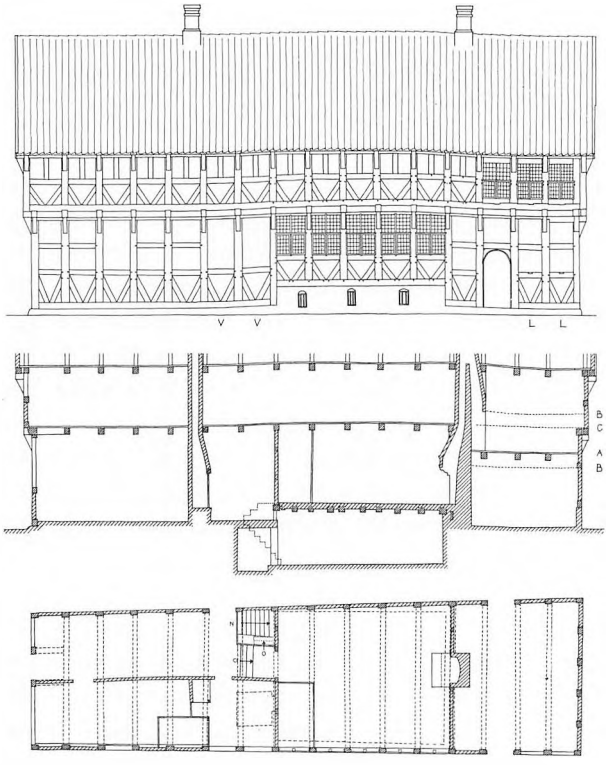

Fig. 3. Ebbe Mogensens gavlhus. Overdammen 10. Side langs Sortebrødregade, langsnit og plan gengivet i mål 1:300. HHE ca. 1960.

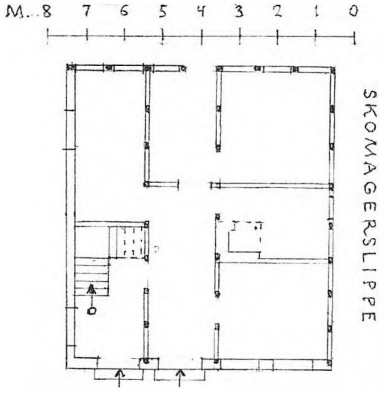

Fig. 4. Fiskergade 3. Opført omkring år 1600. Nuv. plan. HHE ca. 1955. Mål 1:200.

Fig. 5. Fiskergade 3. Side mod Skomagerslippe. HHE.

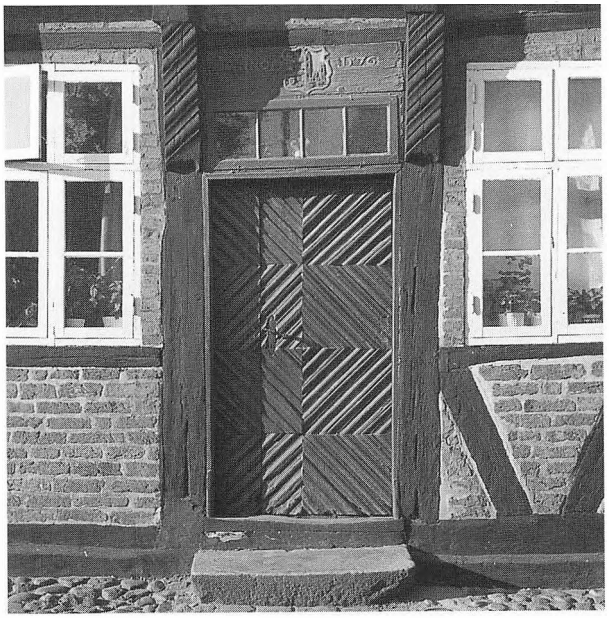

Fig. 6. Kapellangården. Dør. HHE 1968.

dør, som fører ned til rummet i herbergshuset. Her er der døre såvel ud til gaden som ind til gården, men hvad det ellers har været benyttet til, er ikke godt at vide. Idag er der her ophængt nogle bindingsværksfragmenter, bl.a. en samling Ribeknægte, samt en dør fra slutningen af 1500-årene og et ældgammelt vindue.[1]

Langhusene havde stort set samme plandisposition. Den tolv fag lange Kapellangård, Præstegade 15, har port i de sydligste fag, herefter følger en trefagsstue (Dørns), som deler fag med et lille køkken med et åbent hjørneildsted. I de følgende fag er der en stor forstue (det tidligere Fremgulv), der i en bredde på tre fag optager hele husets dybde. Her finder vi trappen til overetagen og nedgangen til kælderen. Der er indgang fra gaden og udgang til gården. De fire nordligste fag omfatter gårdens store stue (salen). Spor i den søndre kældermur tyder på, at der har været kamin i den store stue (fig. 11).

Over indgangsdøren ud mod gaden står der: ANNO 1576 og den korte indskrift er adskilt af Ribes flotte byvåben, der ligesom årstallet er udskåret i dørhammeren (fig. 6). Der kan således ikke være tvivl om Kapellangårdens opførelsesår. Naglehuller i dørstolperne fortæller iøvrigt, at den oprindelige døråbning har været rundbuet.

Bindingsværkets udformning

Ydervæggene består af en række stolper, der er tappet ned i en vandret fodrem. Foroven er stolperne tappet op i en 10-12 cm tyk tagrem. De enkelte fag er opdelt i tavl af to eller tre vandrette løsholter. Ydervæggene kan være afstivet med lange, skrå ranker (ca. 25 cm brede og ca. 10 cm tykke), som er fastgjort i fodremmen med hageblade og i stolperne med hagebladformede overskramninger (tømmerstykkerne er skåret halvt i halv med hinanden). Foroven er rankerne bladet i den øverste ende af stolperne. Det er den måde, man skråafstivede husene på omkring år 1500 og vel også i 1400-årene. Senere hen blev ydervæggene afstivet med korte indtappede skråstivere, anbragt i de enkelte tavl. I begyndelsen var det enkeltskråstivere, anbragt i de underste tavl. Senere i 1500-årene optræder de dobbelte skråstivere, der sidenhen bliver enerådende.

Mellem ydervæggene er der bindbjælker, som over stueetagen var fastgjort i stolperne med tappe, sikret med trænagler. I Ribe og Sydjylland lå de øverste bjælker som oftest oven på tagremmen. Mellem bjælker og stolper var der indsat korte skråstivere eller knægte, som i ældre tid var bladet i bjælkerne og i stolperne.

Medens stolperne i begge ydervægge i ældre tid altid var gennemgående fra fodrem til tagrem (højstolper), bliver gårdsiderne i gavlhusene og gadesiderne i langhusene henimod 1570 udkragede, støttet af korte indtappede knægte. Bagsiderne (mod tagdrypslippen for gavlhusenes vedkommende og mod gården, når det gælder langhusene) forbliver dog at være højstolpebyggede i hvert tilfælde i Ribe.

Ranker

I de ældste bevarede bindingsværksbygninger er langvæggene som nævnt skråafstivet med ranker. Det gælder således det gavlhus, der gemmer sig bag den senklassicistiske gadeside, Nederdammen 31. Nærmest gaden er der bevaret fire fag af langsiderne. Det forreste fag er forsvundet, det har fra begyndelsen sprunget frem i gaden, så det ser ud

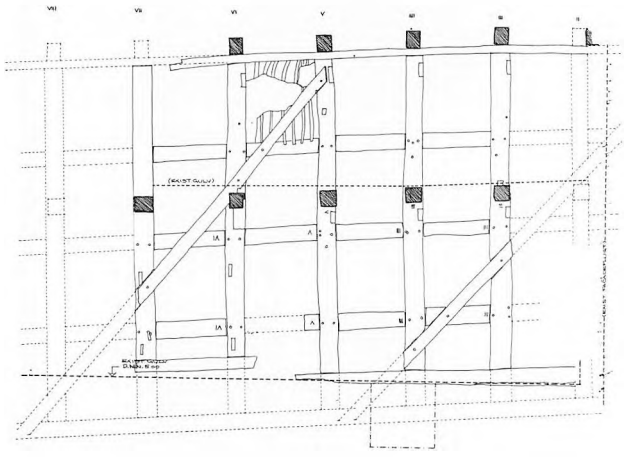

Fig. 7. Nederdammen 31. Vestre langside set indefra. Opmåling gengivet i mål 1:200. Jørgen Dich ca. 1985.

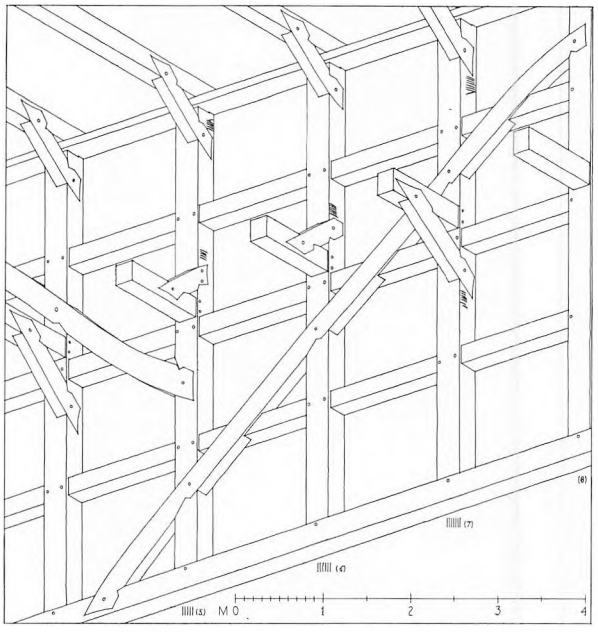

Fig. 8. Mellemdammen 18. HHE 1965.

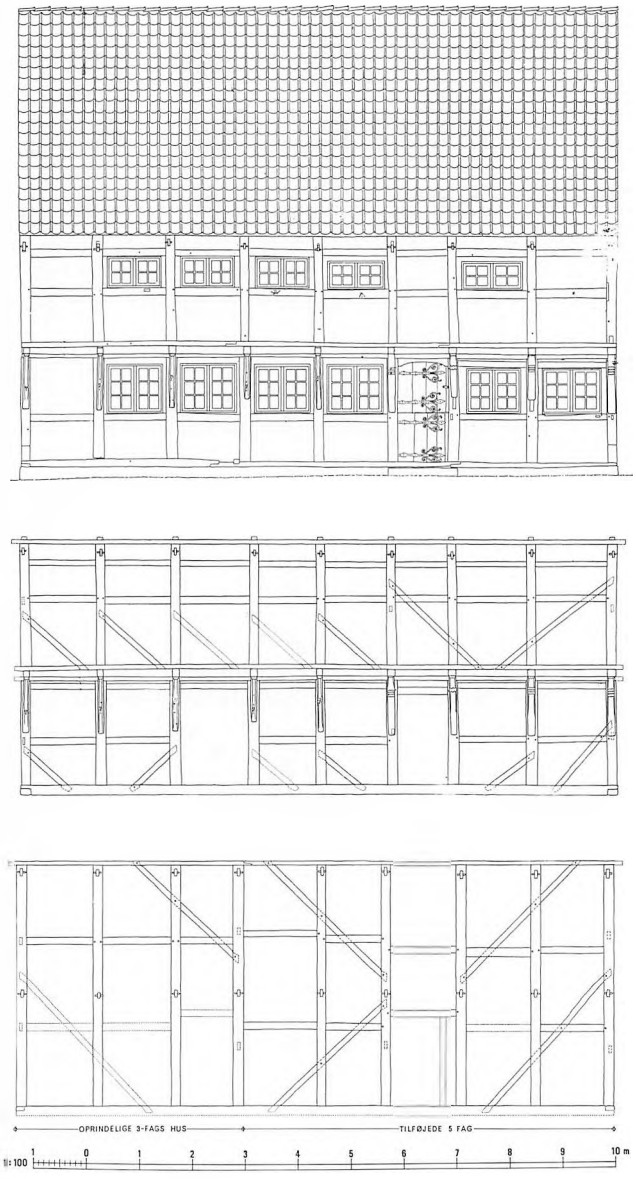

Fig. 9. Hus fra Torvet i Køge, nu genopsat i Museets gård. Torveside og gårdside. Tony Bødtker Munch 1975.

til, at Nederdammen engang har været smallere. Hvordan den oprindelige gavl har set ud, ved vi ikke. Måske har gavlen været noget lig det i første del af vort århundrede nedrevne, meget gamle gavlhus, hvis fremspringende øverste stokværk var støttet af ca. 80 cm lange svungne knægte (se fig. 1).

Men lad os vende tilbage til Nederdammen 31. Rankerne, der har strakt sig fra den øverste del af den forsvundne næstforreste stolpe over 3. og 4. fag til den forsvundne fodrem i 5. fag. Den anden ranke, der foroven har været fastgjort i den 5. stolpe, er kun bevaret i 6. fag. Og der er selvfølgelig rester af ranker i begge langsider (fig. 8). En dendrokronologisk datering viste, at de træer, der er anvendt til stolper, var fældet i årene 1486-89. Gavlhuset var således opført før år 1500 og er den ældste bevarede del af et bindingsværkshus i Danmark.[2]

Også i en anden Ribebygning findes spor efter ranker. Det drejer sig om den af storkøbmanden, Niels Pedersen Terpager, i 1671 ombyggede gård, Mellemdammen 18. Gadesiden fremtræder idag som et langhus med port i de to fag mod nr. 16 – og sådan har den set ud siden 1671. Bag den pyntelige facade står endnu de forreste fag af et gammelt gavlhus med højstolpebyggede langsider. I den nordvestre side er kun de fire fag nærmest gaden bevaret. Resten er genanvendt i bjælkelaget over kælderen. På disse bjælker ses de 5 cm dybe hagebladsindsnit fra de forsvundne ranker. Af tømmernumrene fremgår det, at det er stolperne 5, 6 og 7 (IIIII, IIIIII og IIIIIII), der her er genanvendt. Rankesporene viser, at langsiderne har omfattet ialt otte fag og ligesom i Nederdammen

31 har rankerne strakt sig fra fodremmen til den øverste del af stolpe nr. 8. Ranken nærmere gaden udgik fra stolpe 5 udfor det næstnederste tavl og strakte over stolpe 4 til den øverste ende af stolpe 3 (fig. 8).

Den forreste del af gavlhuset har mod tagdrypslippen omfattet en lille fire fag dyb dagligstue (Dørns) med vindue ud mod gaden og bag denne stue et firefags køkken. I fagene ind mod gården lå det otte fag dybe fremgulv, hvorfra der var udgang i det ottende fag. Den syv fag lange vestre sydsidefløj er opført i 1671 og det må nævnes, at denne fløj har en fremspringende overetage, støttet af de for Ribe så karakteristiske sparremønstrede knægte. Disse otte fag har været opdelt i en to fags forstue mod gården og et kammer mod slippen. Den øvrige del af sidefløjen omfatter en stor femfags stue. Fra den lille forstue er der to trin op til døren til den store stue og en 11-trins trappe, som fører ned til kælderen, der må være jævnaldrende med den ældste del af gavlhuset. Også her er der i kælderen et lille brandsikkert rum. Den ældste del af gavlhuset må være opført omkring – eller kort efter år 1500. Man har forsøgt en dendrokronologisk datering af tømmeret, men den gav ingen sikre resultater.[3]

Ranker i andre byer

Et gavlhus i Aalborg fra årene omkring 1500 (Østerågade 4) har højstolper og lange ranker i slippesiden, medens den fremspringende, knægtbårne gadeside har krydslagte skråstivere i overetagen. De øverste bjælker er iøvrigt tappet i stolperne 70 cm under tagremmen, hvilket giver et usædvanligt højt »styrterum«.[4]

Eiler Rønnovs gård i Odense blev for en del år siden restaureret og sidenhen flyttet til Møntergaarden i Overgade. Bygningen har højstolper og lange indvendige ranker i gårdsiden og enkeltskråstivere. Ud mod gaden er etagefremspringet støttet af svungne knægte, og her er der enkeltskråstivere i undertavlene. Portoverliggeren bærer årstallet 1547 og mærkeligt nok bygmesterens navn, Mads Rab.

På Torvet i Køge lå der indtil 1914 et otte fag langt bindingsværkshus, der i daglig tale kaldes »Slagtergaarden«. Efter at være målt og undersøgt af Chr. Axel Jensen fra Nationalmuseet blev bindingsværket pillet ned og sidenhen flyttet til museets gård.

I den tidligere torveside har øverste stokværk en udkragning på 50 cm, støttet af flot svungne knægte, der måler en meter i længden. Svalehaleformede indsnit i stolperne viser, at begge etager har haft indvendige skråstivere, hvoraf de to nærmest den nuværende søndre gavl har karakter af ranker. De udgår fra fodremmen, krydser løsholtet og er bladet i den første og den tredie stolpe. Der er to sæt løsholter i overetagen, så vinduer eller luger må have været ganske lave. I bagsiden

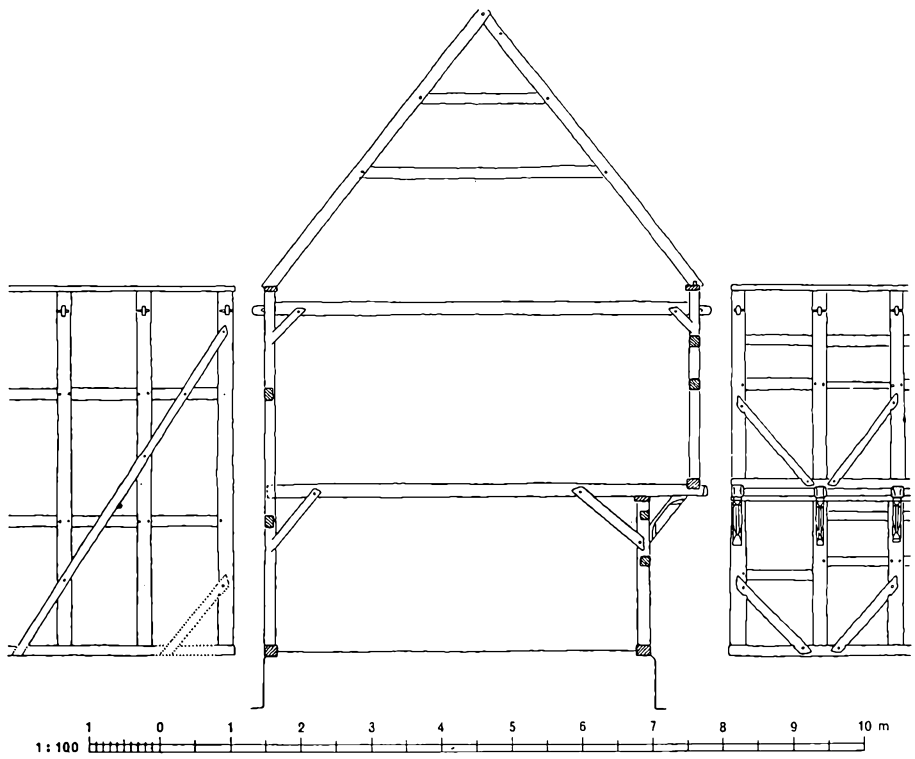

Fig. 10. Pilgrändsgården i Ystad. Fag fra gade- og gårdside samt gavl.

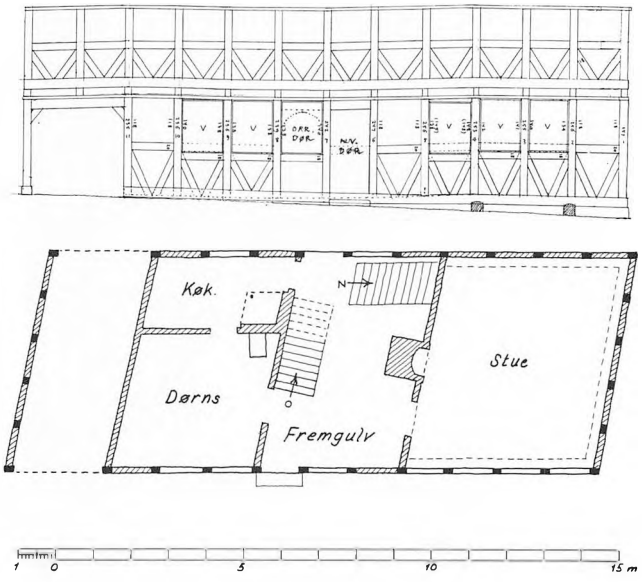

Fig. 11. Kapellangården, Præstegade 15. Gadeside og planrekonstruktion i mål 1:200. HHE 1964.

er der i de søndre fag bevaret to halvlange ranker, en forneden, der strækker sig fra fodremmen over stolpe og løsholt til yderstolpen, og en foroven, der går fra tagremmen over stolpe og løsholt til den 3. stolpe. I 4. og 5. fag er der ligeledes en halvlang ranke. Det gælder også i 6. og 7. fag og i 7. og 8. fag. Der har været døre i gadesidens 3. og 6. fag og en rankeafstivet skillevæg i 4. fag. Der er også skillevægge i 6. og 7. fag. I nordgavlen er der bevaret fire ranker, medens der i sydgavlen kun er spor efter ranker. Der kan ikke være tvivl om, at de fire sydligste fag har udgjort en trefagsbod, hvortil der noget senere er føjet en dobbeltbod med fælles forstue. Den ældste trefagsbod er formentlig opført omkring eller kort efter år 1500 (fig. 9).[5]

Pilgrändsgården i Ystad er nok lidt ældre. Den har højstolper i gårdsiden, som er afstivet med lange ranker (dobbelte i sydgavlen). Huset har mod gaden et stokværksfremspring på ca. 80 cm, støttet af lange, lige knægte med hulsnit i siderne. Begge etager har udvendige enkeltskråstivere, der er fastgjort i fodremmen og i stolperne med hageblade. Pilgrändhuset er en magasinbygning i en stor bygård, hvis øvrige bygninger er noget yngre (fig. 10).[6]

I Nordtyskland findes der ranker i mange bygninger fra 1500-årene. I den nordlige del af Hessen går rankerne tilbage til begyndelsen af 1400-årene. Her finder vi også de krydslagte skråstivere.

Vi vender nu tilbage til Ribe. Her bliver rankerne omkring 1530 afløst af korte skråstivere. Gavlhuset, Grønnegade 12, har således enkeltskråstivere i begge langsiders underste tavl. Gavlen mod Grønnegade blev grundmuret i 1848. Baggavlen er til gengæld bevaret. Den har gotisk svungne knægte under den fremkragede gavltrekant. Langsiderne har også knægte under de øverste bjælkeender. Når disse omtales som ender, er det fordi, der i virkeligheden er tale om ganske

Fig. 12. Grønnegade 12. Baggavl og langside set fra Smalleslippe (øst). HHE ca. 1950.

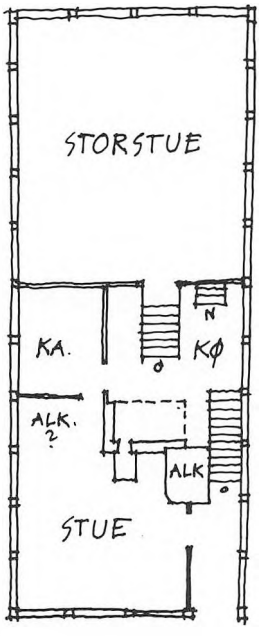

Fig. 13. Grønnegade 12. Plan gengivet i mål 1:200. HHE ca. 1950.

Fig. 14. Apoteket, Overdammen 5. Bageste del af midterste gavlhus. HHE 1968.

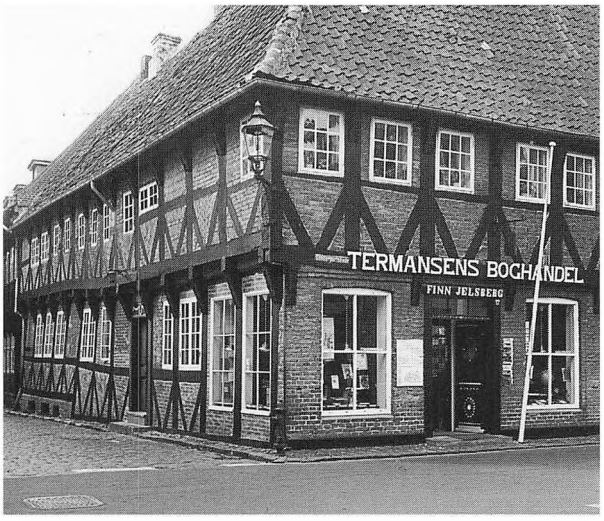

Fig. 15. Sønderportsgade 17. Frontgavl og side langs Puggårdsgade. HHE ca. 1968.

korte bjælkestumper. De rigtige bjælker er anbragt ca. 50 cm længere nede, fastgjort i stolperne med fordækte (skjulte) bjælketappe.

I baggavlen er knægtene, der støtter tagtrekantens overgangsfod, tappet i ganske korte stolper, der står på gavlens normale bjælke (fig. 12).

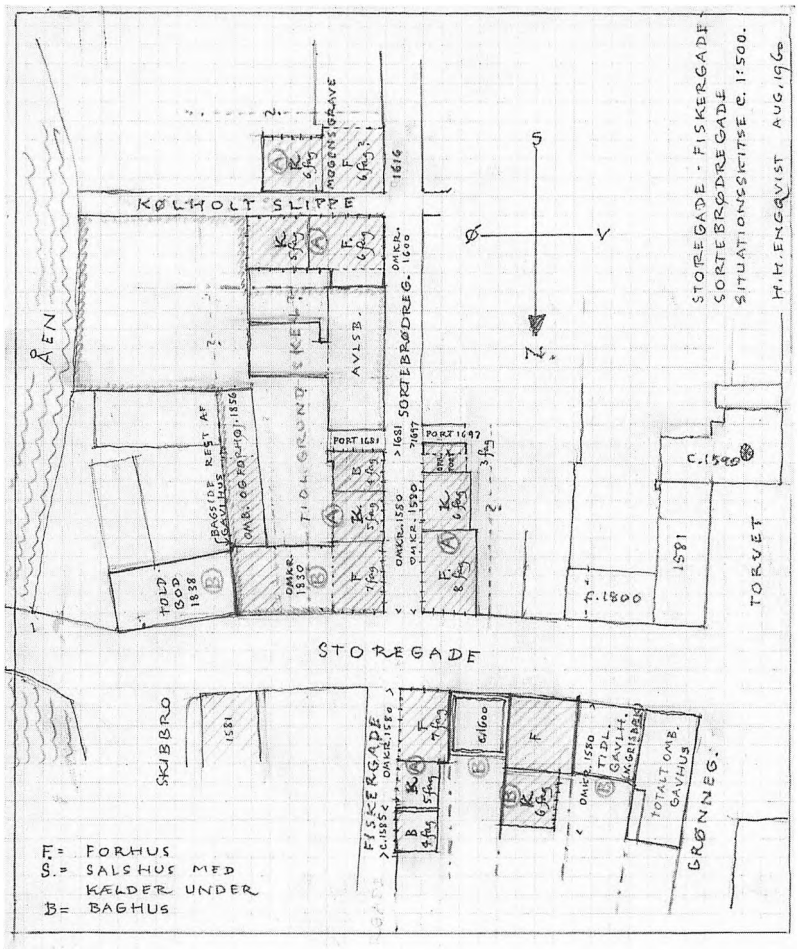

Fig. 16. Overdammen. Bebyggelsen omkr. år 1600. HHE 1955.

Fig. 17. Præstegade 27-29. Del af boderække, der begynder med Præstegade 19 og fortsætter omkring hjørnet, sluttende med Korsbrødregade 16. HHE ca. 1970. Boderækken er opført i 1626.

Grønnegade 12 er tvedelt som flere andre Ribehuse. De seks forreste fag af stueetagen ligger i højde med Grønnegade, medens de fem bageste står på en muret kælder, hvis gulv på grund af det mod nordøst faldende terræn har fuld højde.

De tre forreste fag er mod tagdrypslippen opdelt i et smalt fremgulv, hvis bageste del optages af en stejl trappe, der fører op til to kamre i overetagens forreste fag. Den øvrige del af stueetagen omfatter en stue (det tidligere »Dørns«), hvori der endnu for et halvt århundrede siden var en alkove, indbygget i væggen mod »Fremgulvet«. I de følgende tre fag er der i dag en lille dagligstue og ind mod nr. 10 et køkken, hvori der i væggen ind mod stuen (det tidl. »Dørns«), er rester af en stor åben køkkenskorsten. I dennes bagvange aner

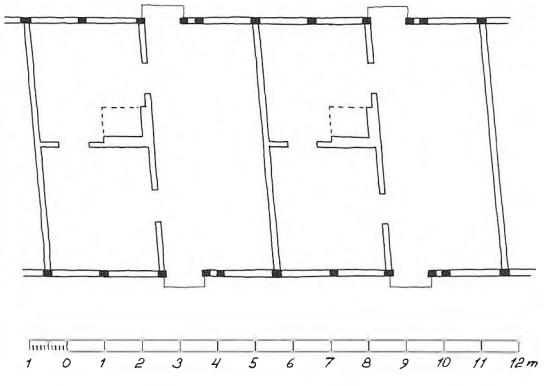

Fig. 18. Præstegade 27-29. Planrekonstruktion i mål 1:200. HHE ca. 1970.

man indfyringen til den bilæggerovn, der i sin tid har opvarmet »Dørnset«. Den gang optog køkkenet hele husets bredde. Fra køkkenet er der udgang til kælderetagen og opgang til den højtliggende stue, der må betragtes som husets sal (fig. 13). Den har stadig skabelonmalede bjælker (renæssance) og rester af kalkmalede dekorationer på væggen ud mod Smalleslippe.

En åringsdatering af enkelte tømmerstykker viste, at Grønnegade 12 var opført i årene omkring 1535.[7]

Den 3. september 1580 mellem 11 og 12 om aftenen brændte Kristen Bergs hus på hjørnet af Stenbogade og Torvet (Stenbogade 3-5) og inden dagen brød frem lå hele den sydøstre del af byen i ruiner. Efter en senere optegnelse brændte 213 huse og gårde. Et andet sted nævnes, at det gik ud over begge sider af Overdammen, lidt af Fiskergade, Bøddelgade, Stenbogade, Mads Dons Slippe, Vægtergade, Sortebrødregade, Badstuegade, Klostergade og Hundegade.

Byen var lamslået over den store ulykke, men snart efter tog man så småt fat på genopbygningen. Som tidligere omtalt gjaldt det Ebbe Mogensens flotte gavlhus, som så dagens lys mellem 1580 og 1583. Endvidere det tidligere Apotek, Overdammen 5, hvoraf de seks bageste fag er bevaret med sin grundmurede kælder (en del af Hans Svannings store gavlhus, som er opført i 1592) (fig. 14). Det 13 fag dybe gavlhus, Overdammen 8 (hjørnet af Sortebrødregade) med kælder under de seks bageste fag. Det 13 fag dybe gavlhus, Sønderportsgade 17 fra 1597. Også her er der kælder under de fem bageste fag (fig. 15). Det 12 fag dybe gavlhus, Fiskergade 1 (hjørnet af Overdammen) med kælder under de fem bageste fag opført i 1599. Dette gavlhus har et lidt senere tilføjet herberg.

I løbet af få år var størstedelen af den nedbrændte bydel genopført. I smågaderne bygges rækker af boder. Således bl.a. Præstegade (19-29) (fig. 17 og 18) og rækken fortsættes omkring hjørnet i Korsbrødregade med mindst fem boder. Denne boderække er dog først opført i årene kort efter 1626.

Der blev også bygget boderækker i andre gader, bl.a. i Peder Dovns Slippe og i Puggårdsgade (nr. 6, 8, 10 og 12). De fleste af disse boder er sidenhen ombygget, nogle få har dog blot fået grundmuret gadeside.

Den voldsomme byggevirksomhed i årene efter den store brand tager efterhånden af og efter midten af 1600-årene bygges der kun få nye bygninger. Den højkonjunktur, der herskede i renæssancen var ikke mere til stede, åen sandede til og Ribe blev en stille og fattig by.

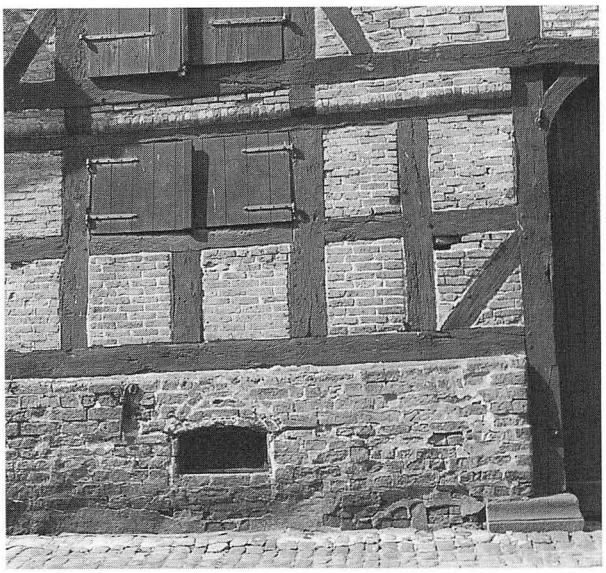

Fig. 19. Apotekets magasin langs Fiskergade. Opført i 1779. HHE ca. 1970.

I 1700-årene blev der kun bygget ganske få nye huse. Man faldt til ro og hyggede sig i de eksisterende bygninger. En del småhuse fik som nævnt grundmurede gadesider.

Hans Svannings store gavlhus, Overdammen 5, blev sammenbygget med nabohusene og der blev indrettet apotek i bygningerne. De fik i 1776 fælles gadeside, som senere blev grundmuret. Samme år blev den stadigt eksisterende laboratoriebygning i gården opført og i 1779 lader apotekeren den 19 fag lange mangasinbygning langs Fiskergade opføre (fig. 19). Den er stadigvæk af bindingsværk, medens gårdsiden blev grundmuret, vistnok i 1822. I 1971 blev den lange bygning restaureret og indrettet til boliger.

Den store gård Overdammen 10 (Quedens Gård) er også sammenbygget af tre ejendomme. Den tilhørte omkring midten af 1700-årene borgmester Peder Madsen Fridsck og det er sønnen fysicus Andreas Madsen Fridsck, der har ansvaret for den velproportionerede facade fra 1790. Gården har navn efter købmand J. H. Quedens, der i 1836 indrettede den endnu eksisterende butik i stueetagen ud mod Overdammen. Facaden er grundmuret, medens gårdsiden er af bindingsværk. Forhuset omslutter den forreste del af Ebbe Mogensens gavlhus.

Knægte

De ældste knægte, man træffer på i Ribe, er de gotisk svungne fra 1530-erne, som pryder Grønnegade 12. Som det fremgår af det her gengivne fotografi, er disse knægte dekorerede med andreaskors og tværbånd, udført som dobbeltstreger (stregerne er udført med et geisfuss-jern og de små »neglemærker«, der kanter stregerne, med et huljern) (fig. 22).

De ualmindeligt lange svungne knægte, som ses på tegningen af Gråbrødregade 10 (fig. 1) er dog endnu ældre, formentlig fra tiden lige omkring eller kort før år 1500.

På den fritliggende femfagsbod, der ligger syd for Taarnborg (nu del af Puggårdsgade 5) er knægtene svagt indadsvungne og de er udstyret med flere tværstreger, kantet med »neglemærker«. Stolperne har foroven en fortykkelse, der under knægtene er afsluttet med en profilering. Boden må være opført omkring 1550 (fig. 20).

Noget senere forlænges boden og sammenbygges med Taarnborg. Forlængelsen er udstyret med gotisk svungne knægte, der har en enkelt tværstreg med »neglemærker« forneden (fig. 21).

På Kapellangården, Præstegade 15, der er opført i 1576, har knægtene, der støtter det udkragede øvre stokværk, en skråtstillet profilering på forsiderne (skiftende hulkehle og halvrundstave, adskilt af små platter). Forneden er knægtene udstyret med en æselrygsbue og et lille kors (fig. 23).

I de huse og gårde, der blev opført efter den store brand i 1580, optræder den knægtform, der herefter skulle blive den mest udbredte (de såkaldte Ribeknægte) (fig. 24 og 25).

Byen kan dog også fremvise andre knægtformer. Et nedrevet hus, der lå i Stenbogade, havde således spejlvendte akantusblade på forsiden (fig. 28). Og der findes en del volutsvungne konsolknægte, hvoraf de ældste er udstyret med et akantusblad (fig. 27). På gavlhuse fra midten af 1600-årene er der i flere tilfælde helt udekorerede konsolknægte (fig. 31). Og på den tidligere omtalte gadeside af Mellemdammen 18 (Niels Pedersen Terpagers gård) ses nogle rigt dekorerede konsolknægte, som stammer fra Terpagers ombygning, vistnok i 1671 (fig. 32).

Gavlene

De fleste af Ribes gavle har i tidens løb mistet deres knægtbyggede etagefremspring. Gavlhuset på hjørnet af Sønderportsgade og Sviegade (Sønderportsgade 37), der er opført i 1597, har bevaret sin udkragede gavl ud mod Sønderportsgade.

Detailundersøgelser af en del gavlhuse har vist, at etagefremspringet ud for stueetagen ofte er båret af stikbjælker, der er tappet i den første gennemgående bjælke (fig. 33). Mere almindelige er nok de korte, »falske« bjælkehoveder, der er tappet i stolperne (fig. 34 og 35). En svag konstruktion, som sikkert er grunden til, at så få huse har bevaret deres fremkragede gavle. Flere steder har bjælkehovederne gennemstukne tappe, der er for-

Fig. 20. Puggårdsgade 5. Søndre hus fra omkr. 1550. HHE ca. 1960.

Fig. 21. Den nordre del af Puggårdsgade 5, opført et par år senere. HHE ca. 1960.

naglede både i stolperne og i de gennemstukne tappe (fig. 36).

I de hjørner, hvor frontgavlens knægtbårne bjælke møder langsidernes ligeledes knægtbårne overgangsfodrem, har stolpens underste del en noget større dimension. De yderste ca. 2 cm går ned over det vandretliggende tømmer og beskytter således de forskellige indtapninger (fig. 37 og 38). Disse hjørnestolper, som også findes i stueetagen, er som regel udsmykket med andreaskors og tværstreger, kantet med »neglemærker«.

Sønderportsgade 37, som er opført omkring 1650, har bevaret tre fremkragede stokværksfremspring. Det øverste af gavltrekanten er prydet med lange krydslagte skråstivere (fig. 42). Det tidligere omtalte seks fags langhus, Sønderportsgade 21, har en tilsvarende udformning af den øverste del af østgavlen.

Også Sortebrødregade 5 har krydslagte skråstivere i østgavlen på den del af gavlhuset, der ligger langs den smalle Købholt Slippe, som fra Sortebrødregade fører ned til et af Ribes åløb (fig. 43).

Konstruktioner

Ved restaureringen af bindingsværket på Skibbroen 13 viste fundamentet sig at være to lag store

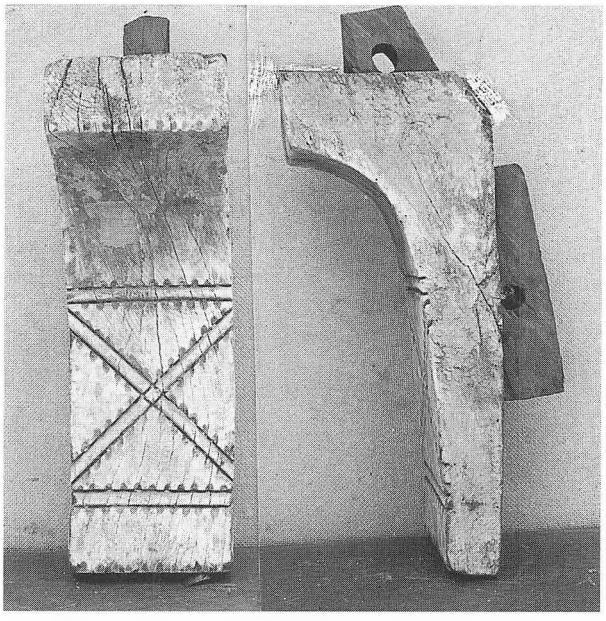

Fig. 22. Grønnegade 12. Knægt (1535). HHE ca. 1955.

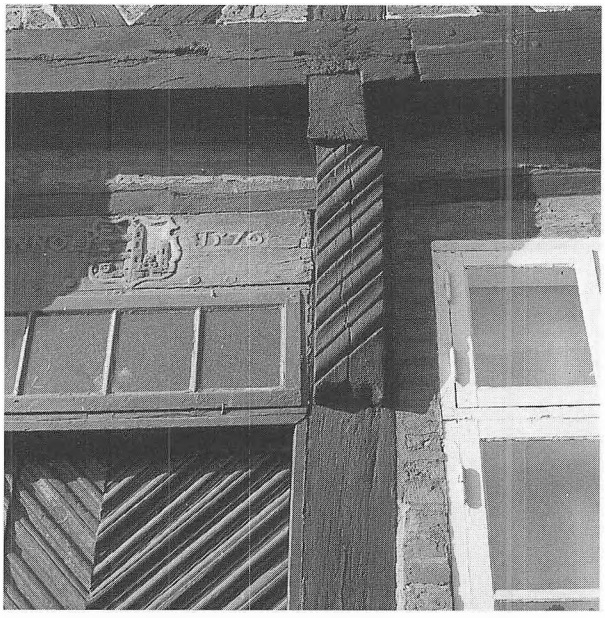

Fig. 23. Kapellangården, Præstegade 15. Knægt 1576. HHE ca. 1960.

Fig. 24. Fiskergade 1. Knægt fra omkr. år 1600. HHE ca. 1955.

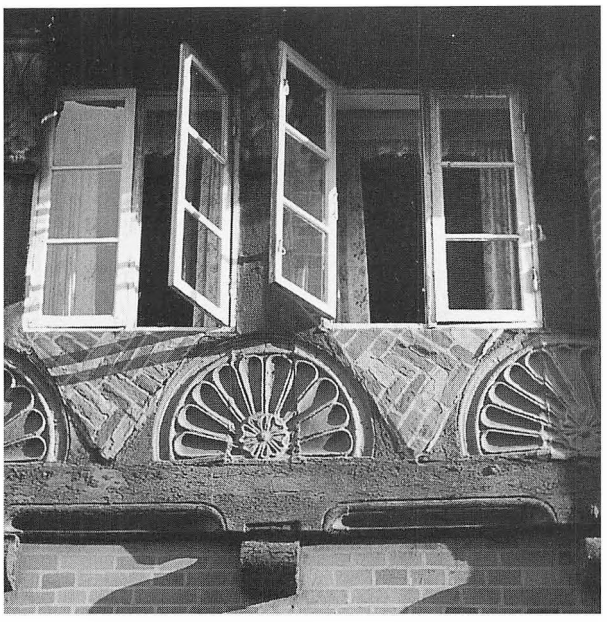

Fig. 26. Sønderportsgade 1. De tilbageværende fag med rosetter og muleformede bjælkeender. HHE ca. 1960.

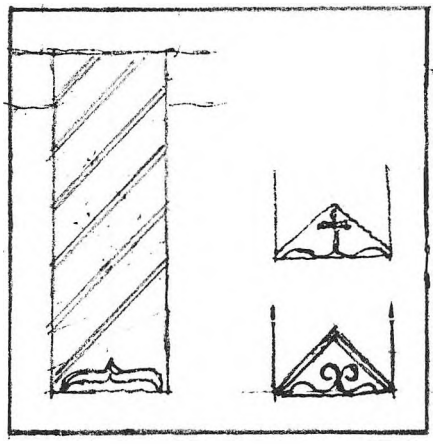

Fig. 25. Fiskergade 1. Forskellige udformninger af knægtenes kølbuer. HHE ca. 1960.

syldsten (fig. 44). Vi skal også se på de korte skråbånd (knægte), der giver bindingsværkshusene tværstivhed. Mellem stolperne og stueetagens bjælker er skråbåndene ofte opadgående, så de ikke skæmmer i stueetagen (fig. 45). Mellem stolperne og de øverste bjælker sidder skråbåndene på normal vis og de er ligesom over stueetagen fastgjort i bjælker og stolper med svalehaleformede blade (fig. 46). Mellem spær og hanebånd er der undertiden opadgående skråstivere (fig. 47).

Fig. 27. Sønderportsgade 1. Knægt ca. 1585. HHE ca. 1955.

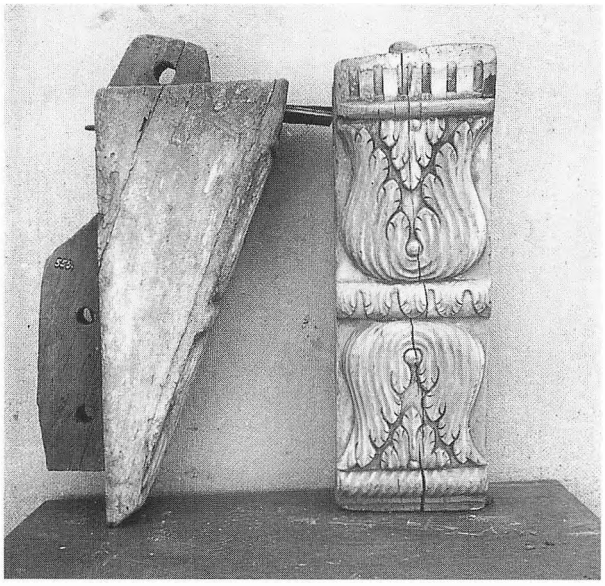

Fig. 28. Knægt ca. 1585. Fra nedrevet hus i Stenbogade. HHE ca. 1955.

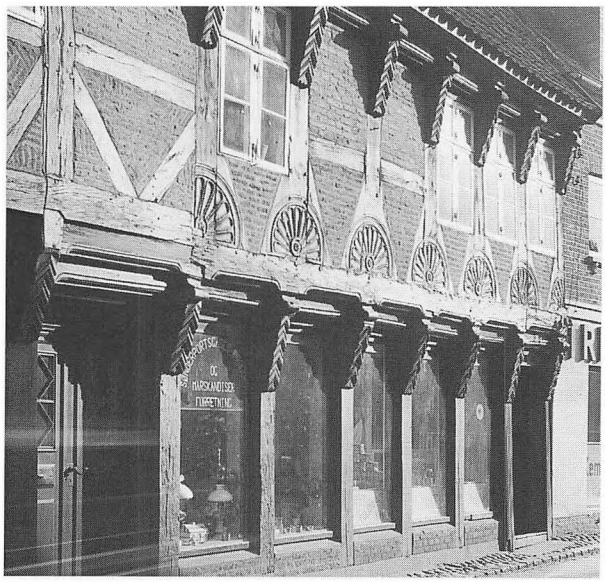

Fig. 29. Sønderportsgade 19. Seksfagshus med rosetsmykket gadeside. Bemærk de muleformede bjælkehoveder og hulsnittene på overgangsfod og fyldholter. HHE ca. 1960.

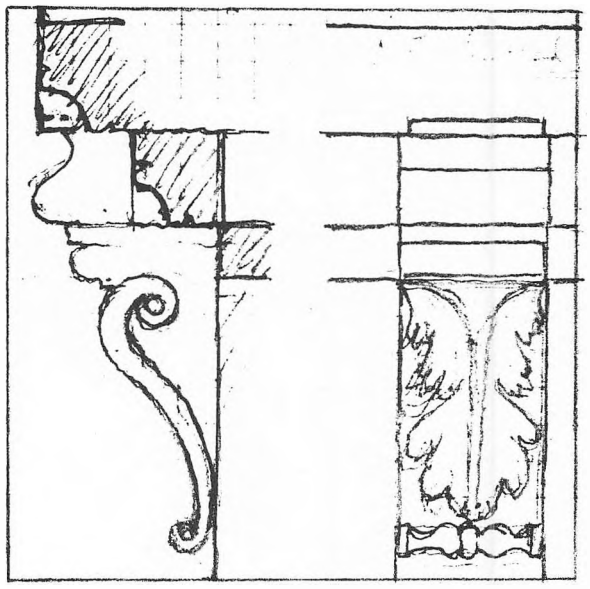

Fig. 30. Sønderportsgade 1. (Se også fig. 26 og 27). Bemærk hulsnit på overgangsfod og fyldholt. HHE ca. 1960.

De udvendige knægte er tappet i den overliggende bjælke, stolpen er tappet i overgangsfoden og stolpetappen fortsætter op i bjælken, men den øverste del er ganske lille (fig. 49).

I sene gavlhuse (bl.a. Sønderportsgade 37 og i Nederdammen 26) er gadesidens bjælkehoveder i overetagen og i tagetagen udført med en »hals«, der passer ned i en slids i stolperne og bliver holdt på plads af den overliggende gavlbjælke (fig. 50).

Fig. 31. Sønderportsgade 37. Glat konsolknægt ca. 1650. HHE ca. 1955.

Fig. 32. Mellemdammen 18. Rigt udskåret konsolknægt fra 1671. HHE 1951.

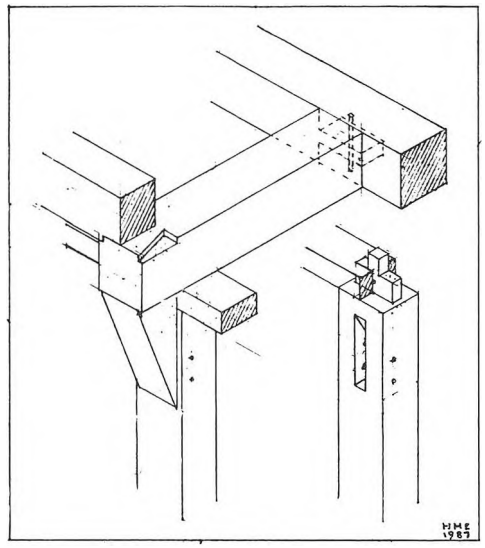

Fig. 33. Stikbjælker over stueetagen. Det her viste eks. fra Overdammen 5. HHE efter Erik Holm ca. 1970.

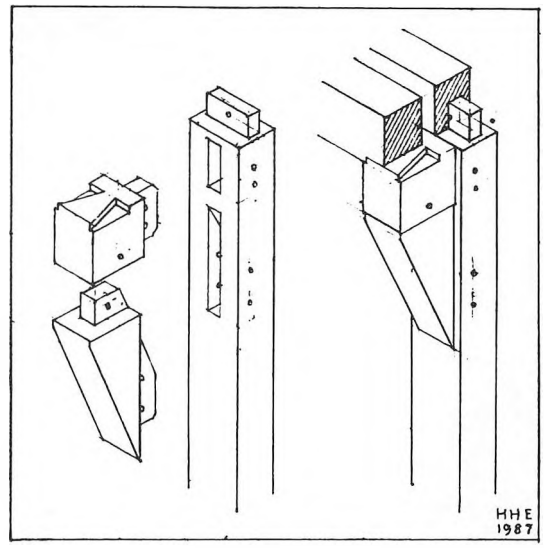

Fig. 34. Indtappet »falsk bjælkehoved«. HHE 1987.

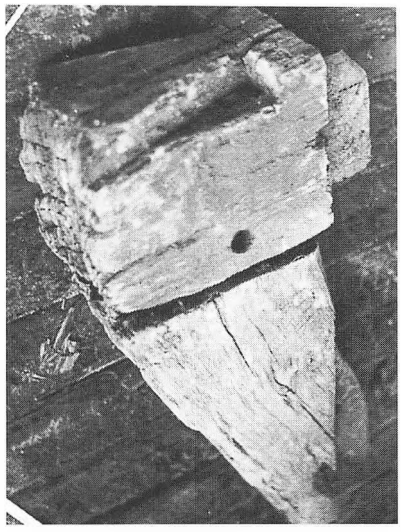

Fig. 35. Indtappet »falsk bjælkehoved«. Grønnegade 17.

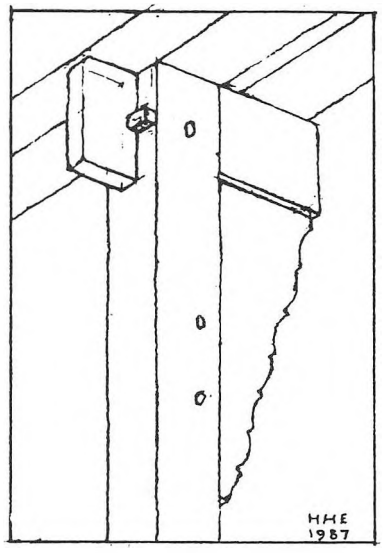

Fig. 36. »Falsk bjælkehoved« med gennemstukket tap.

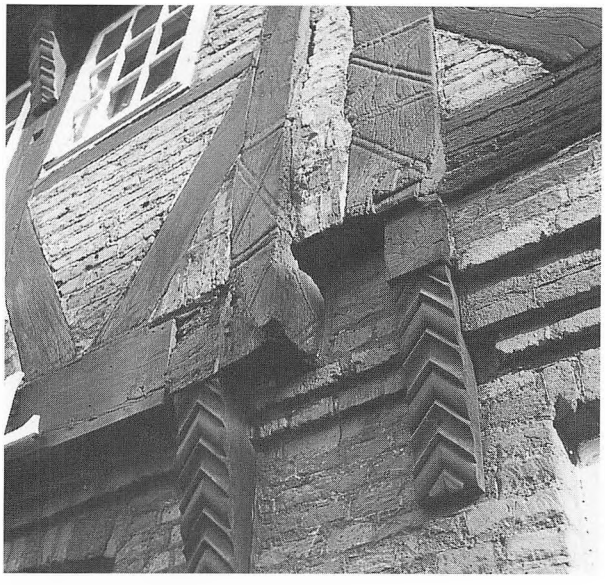

Fig. 37. Sønderportsgade 17 og østre nabohus. Overetagernes hjørnestolper. HHE ca. 1960.

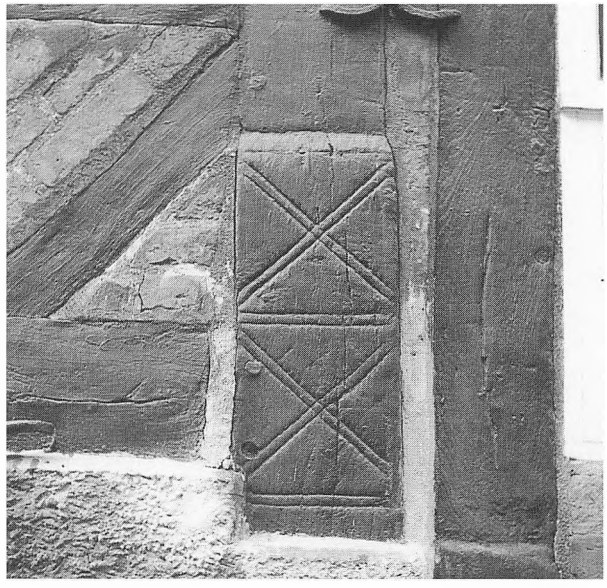

Fig. 38. Fiskergade 1. Stueetagens bageste hjørnestolpe med andreaskors. HHE ca. 1960.

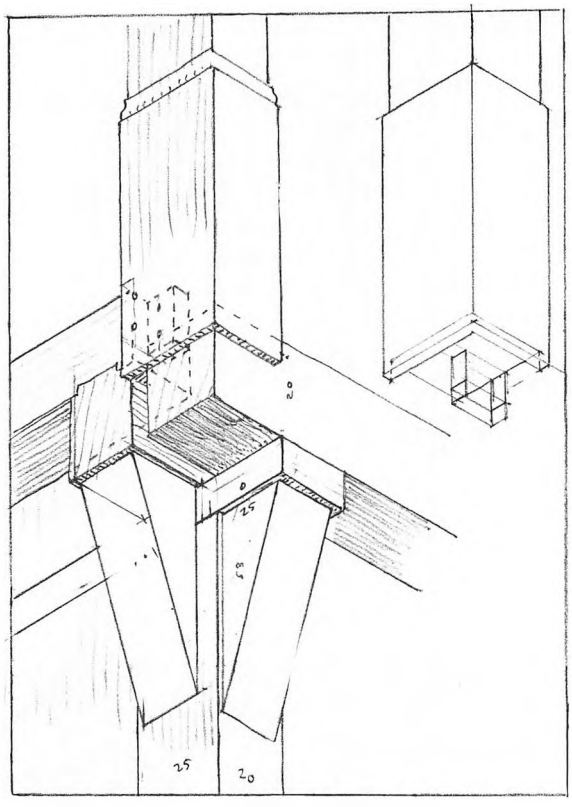

Fig. 39. Sønderportsgade 17. Østre hjørnestolpe i frontgavlens overetage. HHE ca. 1960.

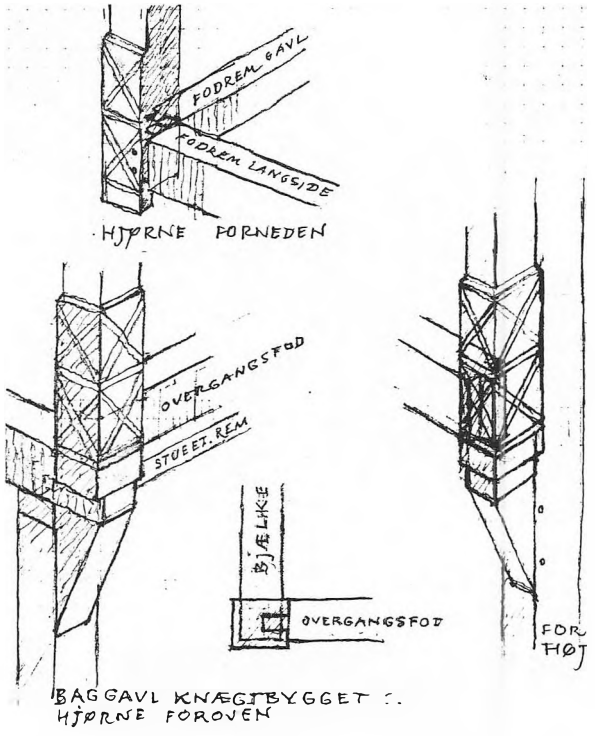

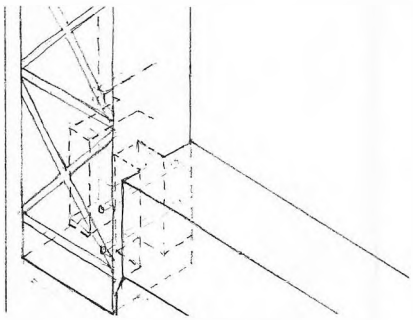

Fig. 40-41. Sønderportsgade 17. Stueetagens bageste hjørnestolpe og frontgavlens hjørnestolper samt detalje af førstnævnte. HHE ca. 1960.

Fig. 42. Sønderportsgade 37. Gavl fra årene omkr. 1650. En af de få gavle, der har bevaret alle tre stokværksfremspring. Bemærk den øverste gavltrekants krydsende skråbånd (ranker). HHE ca. 1960.

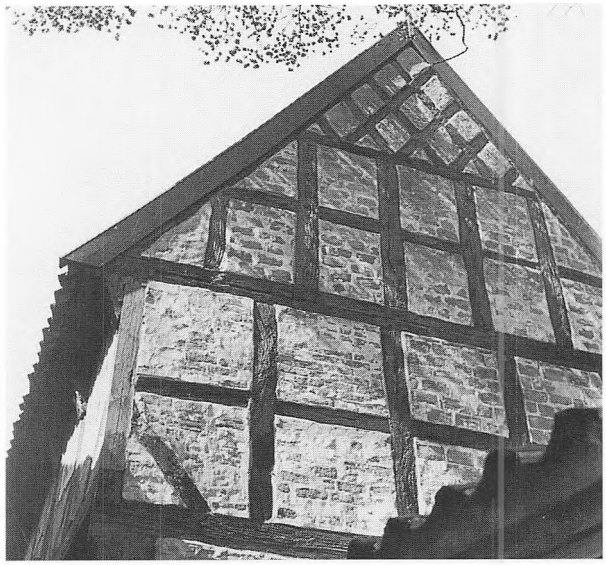

Fig. 43. Sortebrødregade 5. Gavltrekant ud mod åen set fra Kølholt Slippe. HHE ca. 1960.

Fig. 44. Skibbroen 13. Syldsten. HHE fot. ca. 1970.

NOTER OG HENVISNINGER

1. Quedens Gaard. Mogens Bencard og Hans Henrik Engqvist. Omkr. 1960.
2. Et middelalderhus på Nederdammen i Ribe. Per Kristian Madsen. Med to excurs af Hans Henrik Engqvist. Mark og Montre 1986-87.
3. Terpagers Gaard på Mellemdammen. Hans Henrik Engqvist. Mark og Montre 1966. Der findes også en tryksag om Randers Bindingsværk af Niels Erik Jensen og Jørgen Ganshorn. 1987.
4. Aalborg Bindingsværk. Hans Henrik Engqvist. 1968.
5. Slagtergården på Torvet i Køge. Tony Bødtker Munch. Køge Museum 1973-75.
6. Pilgrändsgården i Ystad. N.G. Sandblad og A. Tuulse. Ystads Fornminnesförening 1947.

Fig. 45. Fiskergade 3. Opadgående skråbånd over stueetagen. HHE fot. ca. 1955.

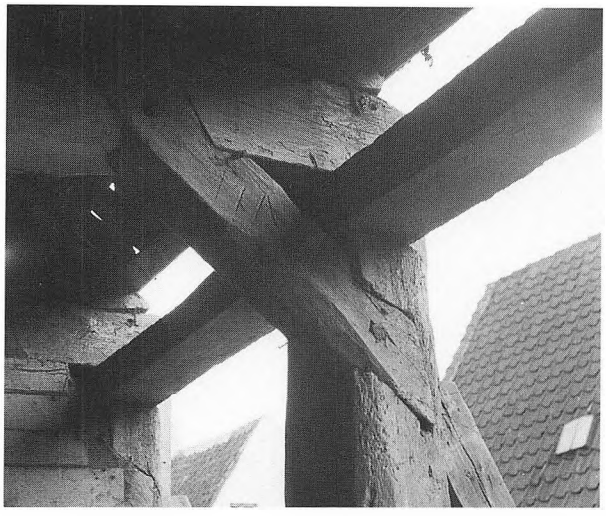

Fig. 46. Fiskergade 3. Skråbånd i overetagen. HHE fot. ca. 1955.

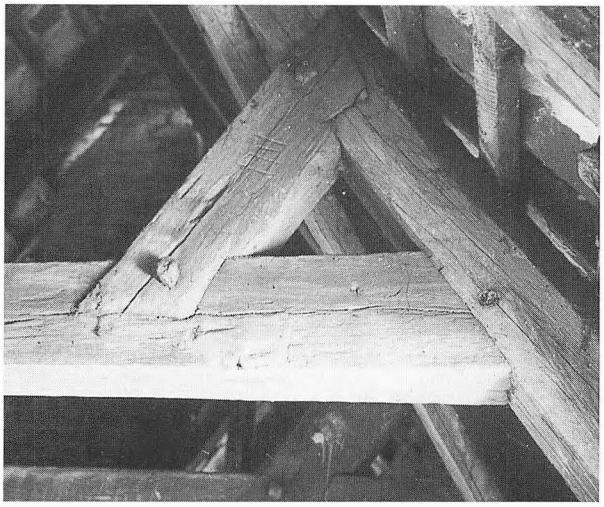

Fig. 47. Fiskergade 3. Skråbånd mellem spær og hanebånd. HHE fot. ca. 1955.

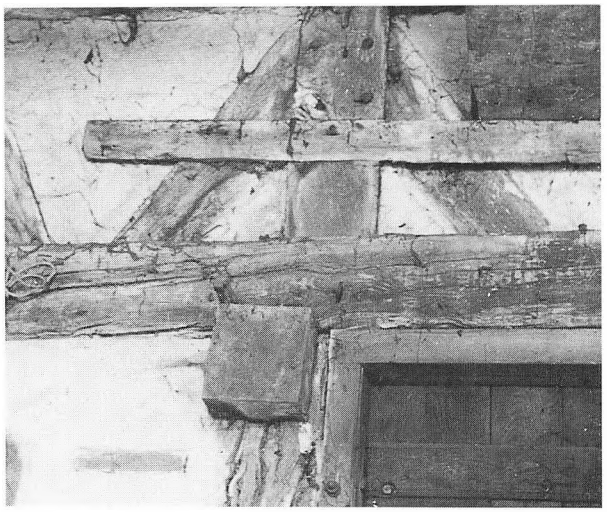

Fig. 48. Nederdammen 26. »Falsk bjælkehoved« set indefra (sml. fig. 50). HHE ca. 1960.

Fig. 49. Knægten er tappet i den overliggende bjælke og stolpen såvel i remmen som i bjælken – i den sidstnævnte dog kun med den lille nærmest kvadratiske øvre del. Fra restaureringen af Sønderportsgade 17. HHE ca. 1960.

7. Grønnegade 12. Steffen Søndergaard, Per Kristian Madsen, H. H. Engqvist og Ole Degn. 1986. Iøvrigt: Bevaringsplan Ribe. Udarbejdet af Hans Henrik Engqvist 1969.

Dansk Bindingsværk fra Renæssancetiden. Chr. Axel Jensen. 1933.

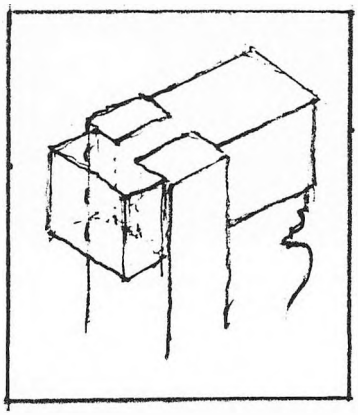

Fig. 50. Nederdammen 26. »Falsk bjælkehoved« med hals i stolpeslids. Set indefra. HHE ca. 1960.

Oversigtskort: Ribe centrum

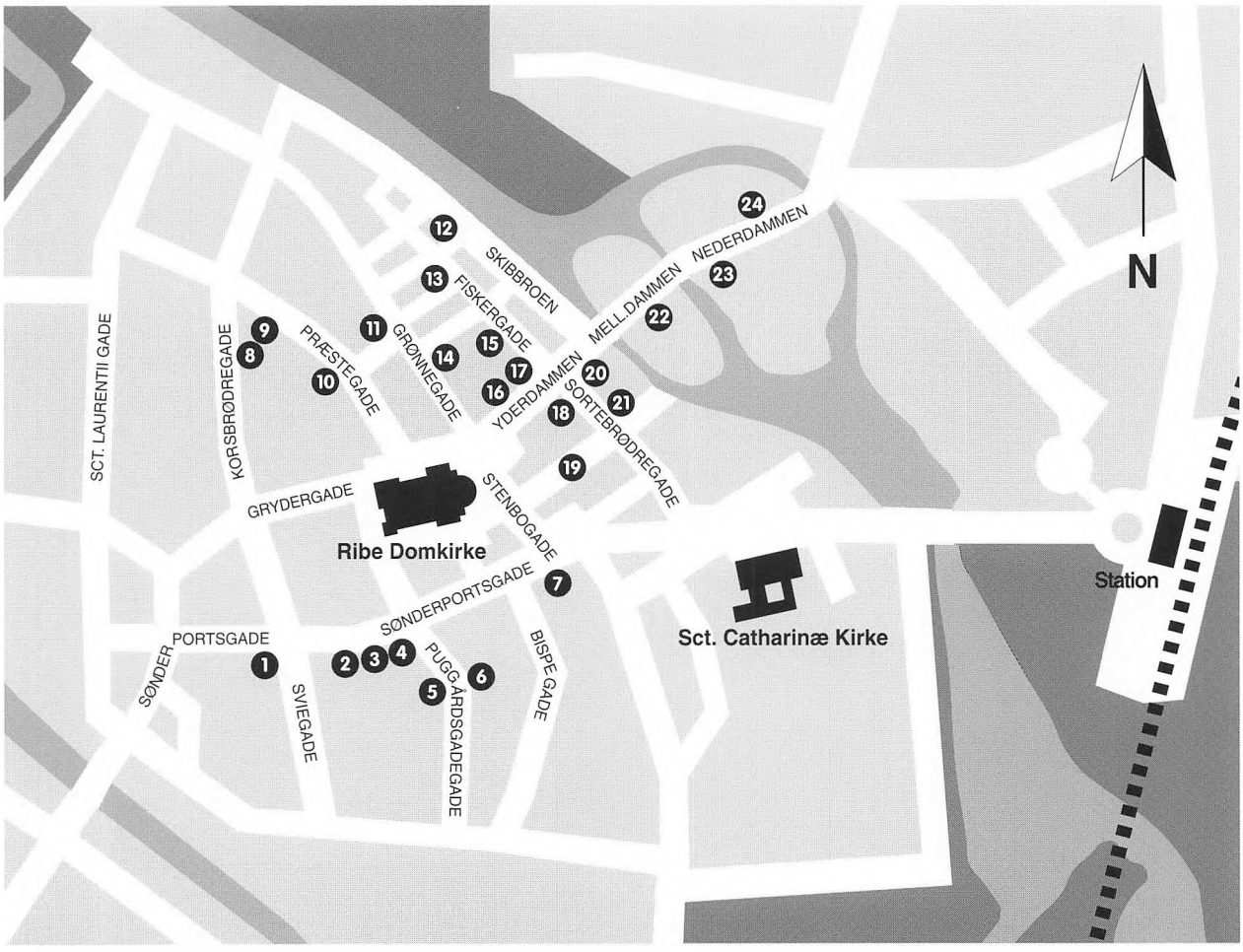

Register efter nummerering

1. Sønderportsgade 37
2. Sønderportsgade 21
3. Sønderportsgade 19
4. Sønderportsgade 17
5. Puggårdsgade 6-12
6. Puggårdsgade 5
7. Sønderportsgade 1
8. Korsbrødregade
9. Præstegade 19-29
10. Præstegade 15
11. Grønnegade 17
12. Skibbroen 13
13. Fiskergade 3
14. Grønnegade 12
15. Fiskergade. Apotekets magasin
16. Overdammen 5
17. Fiskergade 1 - Overdammen 7
18. Overdammen 8
19. Peder Dovns Slippe
20. Sortebrødregade 1 - Overdammen 10
21. Sortebrødregade 5
22. Mellemdammen 18
23. Nederdammen 26
24. Nederdammen 31

Register efter gadenavne i alfabetisk orden

17. Fiskergade 1 - Overdammen 7
13. Fiskergade 3
15. Fiskergade. Apotekets magasin
14. Grønnegade 12
11. Grønnegade 17
8. Korsbrødregade
22. Mellemdammen 18
23. Nederdammen 26
24. Nederdammen 31
16. Overdammen 5
17. Overdammen 7 - Fiskergade 1
18. Overdammen 8
20. Overdammen 10 - Sortebrødregade 1
19. Peder Dovns Slippe
10. Præstegade 15
9. Præstegade 19-29
6. Puggårdsgade 5
5. Puggårdsgade 6-12
12. Skibbroen 13
20. Sortebrødregade 1 - Overdammen 10
21. Sortebrødregade 5
7. Sønderportsgade 1
4. Sønderportsgade 17
3. Sønderportsgade 19
2. Sønderportsgade 21
1. Sønderportsgade 37

Den antikvariske Samling • Ribe

178